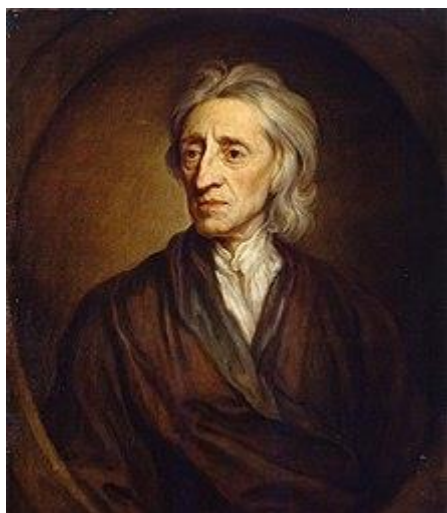

IV. TÉMA:

AZ ÉSZLELÉS KLASSZIKUS ÉRTELMEZÉSEI

10. lecke

Az észlelés locke-i értelmezése

John Locke (1632-1704) angol filozófus, az empirizmus jeles képviselője.

Olvasmány:

John Locke: *Értekezés az emberi értelemről* (Budapest, Osiris, 2003, ford. Vassányi Miklós és Csordás Dávid) 2. könyv, IX. Az észlelésről című fejezetet (150-158. o.)

Nézzük végig, milyen megállapításokat tesz Locke az észlelésről!

1. Az észlelés nem azonos a gondolkodással. A gondolkodás ugyanis aktivitást feltételez, ez ugyanis nem más, mint amikor az elme ideákon műveleteket végez. Ezzel szemben **az észlelés passzivitást feltételez.**

„A puszta, merő észlelésben az elme jobbára csak passzív, s azt, amit észlel, elkerülhetetlenül észleli.” Locke: *Értekezés az emberi értelemről*, 151. o.

2. **Az észlelés primér tapasztalat.** Sokkal jobban megérthető abból, ha valaki megfigyeli, mi történik benne, amikor lát, hall, érez stb., mint ha mástól akarja megtanulni a jelentését.

„Az, aki a figyelmét visszahajlítja afőlé, ami a saját elméjében zajlik, semmiképpen nem vétheti el azt [amit észlelésnek nevezünk]”. Locke: *Értekezés az emberi értelemről*, 151. o.

3. **Az észlelés tudatosítást feltételez.** Egy a testet ért benyomásból csak akkor lesz észlelés, ha eljut az elméig, azaz ha az elme észreveszi azt. Ez az észretevés az észlelés lényege.

„Megtörténhet tehát, hogy a tűz égeti testünket, mégsem vált ki nagyobb hatást, mint egy tuskóból, hacsak a mozgás el nem jut az agyba, s az elmében létre nem jön a hő érzése vagy a fájdalom ideája, ami **a valóságos észlelés lényege.**” Locke: *Értekezés az emberi értelemről*, 151. o.

4. Az észlelés feltételezi azt, hogy egy eseményre **az elme figyelmé ráirányuljon.** Még ha eléggé erős is egy inger ahhoz, hogy eljusson az elmébe, ha nem váltja ki az értelem észretevését, nem válik észleléssé, mivel nem pecsétel be ideát az elmébe.

„Mindenhol, ahol van érzék vagy észlelés, ott valamely idea valóságosan létrejön, és jelen van az értelemben” Locke: *Értekezés az emberi értelemről*, 151. o.

- a. Megjegyzés: itt meg kell adni az *idea* locke-i meghatározását (ezt később az ideával foglalkozó leckékben részletesebben fogjuk tárgyalni).

„Az idea szót annak megjelölésére használom, ami az értelem tárgyát alkotja, valahányszor csak az ember gondolkodik. Annak

kifejezésére használom, amit az elméleti képmás, képzet, faj szavak jelentenek, bármi legyen is az. Tehát annak kifejezésére, amivel az elme a gondolkodás során foglalatostkodik.” Locke: *Értekezés az emberi értelemről*, I. könyv, 1. fejezet, 8. pont, 36. o.

- b. Az idea tehát azt jelenti, hogy egy **a testet ért benyomás az elmében tudatosul**. Ez a tudatosulás annak a ténye, hogy az elme, azaz **az értelem észreveszi a benyomást**. Ha a figyelem nem irányul a benyomásra, azaz nem tudatosul, nem alakul ki róla idea.
- c. Mindez jól mutatja, hogy Locke – Descartes-hoz hasonlóan – az észlelést az értelemhez köti. Ez azt is jelenti, hogy nem lehetséges tudattalan észlelés. Az észlelés és a tudatosság együtt jár. A benyomások önmagukban még nem jelentenek észlelést, csak akkor, ha eredményük az elmében az értelem tárgyává válik, azaz az elmében idea jön létre.

5. **Az észlelés nemcsak az emberben, hanem az állatokban is jelen van.** Az emberi és az állati észlelés között a világosságuk tesz különbséget. Az észlelés nem az állatok és az emberek közötti, hanem az állatok és a növények közötti határvonalat jelöli ki.
- a. Noha a növények is reagálnak az őket ért környezeti hatásokra, ezen reakciók alapját nem az észlelés jelenti.

„Mert bár a növények közül nem is egy képes bizonyos fokú mozgásra, s ha különböző testeket más és másféle módon érintünk hozzájuk, szerfölött gyorsan változtatják meg alakjukat [...], de fölteszem, ez mégsem más, mint pusztán mechanizmus.” Locke: *Értekezés az emberi értelemről*, 155-156. o.

6. **Az észlelés a tudás alapja, a tudás első fokozata.** Minél kisebb mértékű és minél zavarosabb valakiben az észlelés, annál kisebb benne a tudás.

„Az észlelés minden értelmi tehetségünk legelső tevékenysége, az a beeresztő nyílás, melyen keresztül minden tudásunk elménkbe jut.” Locke: *Értekezés az emberi értelemről*, 157. o.

Összefoglalás:

Az észlelés Locke szerint nem azonos a gondolkodással. A gondolkodás aktívítás, az ideákon végzett művelet, míg az észlelés passzivitás. Az észlelés alanya az elme és benne az értelem. Az észlelés forrása a testet ért benyomások, de észlelésről csak akkor beszélünk, ha az elme észreveszi ezt a benyomást. Az elme észrevévése azt jelenti, hogy az elme ideát alkot a benyomásról, azaz tudatosul benne. Locke szerint az észlelésben fontos szerepet játszik a figyelem, mint az értelem jellegzetessége. Ha egy benyomásra nem irányul rá a figyelem, akkor nem tudatosul, és nem alkotunk róla ideát. Az észlelés tehát tudatosítás. Az észlelés, noha más világossági fokkal, közös az állatokban és az emberekben. Az észlelés a tudás alapja.

Kérdések:

- Mik a különbségek és hasonlóságok Descartes és Locke észleléselmélete között?
- Milyen szerepet játszik a tudatosság Locke észleléselméletében?
- Mi a szerepe a figyelemnek Locke észleléselméletében?